

ляют визуализировать персонажей, служат опорными точками для запоминания сюжета. Привлекательная обложка наравне с текстом способствует высоким продажам цикла. В. Бондарь по праву считается одним из лучших современных иллюстраторов, влияющих на развитие книжной иллюстрации.

Литература

1. Книжная иллюстрация как жанр графического искусства. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.sites.google.com/site/virtualmuzej/kniznaa-illustracia-kak-zanr-graficeskogo-iskustva>. – Дата доступа: 25.09.2021
2. Перумов, Н. Д. Рождение мага: Цикл «Хранитель мечей». Книга 1. – М.: Эксмо, 2008. – 496 с.
3. Популярная художественная энциклопедия: Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство / Гл. ред. В. М. Полевой; Ред. Кол.: В. Ф. Маркузон, Д. В. Сарабянов, В. Д. Синюков (зам. гл. ред.). – М.: «Советская Энциклопедия». Книга 1. А–М., 1986. – 447 с.
4. Художник Владимир Бондарь: творческая биография и иллюстрации. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://znaydayzest.ru/khudozhnik-vladimir-bondar-tvorcheskaya-biografiya-i-illyustratsii/>. – Дата доступа: 25.09.2021

УДК 808.26.-316:573.6

В. М. Гусева, ст. выкл.
(БДТУ, г. Минск)

ВЫЗНАЧЭННЕ СУТНАСЦІ ПАНЯЦЦА «ТЭРМІН» І АСНОЎНЫЯ ПРЫКМЕТЫ ТЭРМІНА

На ўсіх этапах станаўлення і развіцця тэрміналогіі як часткі моўнай сістэмы вызначэнне сутнасці паняцця «тэрмін» мела вялікае значэнне. Разам з тым да гэтага часу няма адзінага меркавання даследчыкаў па шэрагу істотных пытанняў тэрміназнаўства: адсутнічае агульнапрызнанае значэнне тэрміна, не вырашана пытанне аб яго граматычным выражэнні, аб патрабаваннях, якія прад'яўляюцца да тэрміна, аб месцы тэрміналогіі ў складзе мовы і інш. [1].

Тэрмін вызначаюць як спецыяльнае слова, як знак, як дэфініцыю, як моўную адзінку для спецыяльных мэт і інш. Прывядзем некалькі значэнняў тэрміна: «намінанты сістэмы паняццяў навукі, тэхнікі, вытворчасці, грамадскага жыцця, афіцыйнага стылю мовы» (Л. А. Антанюк); «слова або падпарадкавальнае словазлучэнне, якое мае спецыяльнае значэнне, што выражае і фарміруе прафесійнае паняцце і прымяняецца ў працэсе пазнання і засваення навуковых і прафесійна-тэхнічных аб'ектаў і адносін паміж імі» (Б. М. Галавін). «слова, моўны знак якога суаднесены (звязаны) з адпаведным паняц-

6. СОВРЕМЕННЫЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ПРОЦЕСС. ПРОБЛЕМЫ ТЕКСТОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ КНИГОИЗДАНИЯ

цем у сістэме паняццяў дадзенай галіны навукі і тэхнікі» (Я. А. Клімавічкі). «намінатыўная спецыяльная лексічная адзінка (слова ці словазлучэнне), прынятая для дакладнага наймення спецыяльных паняццяў» (С. В. Грынеў). Наяўнасць мноства значэнняў тлумачыць тым, што ў розных дысцыплінах пэўнае паняцце мае неаднолькавы аб'ём зместу і вызначаецца па-свойму [2].

Пытанне аб граматычным выражэнні тэрміна таксама выклікае дыскусію мовазнаўцаў. Доўгі час лічылася, што тэрмінам можа з'яўляцца толькі назоўнік або субстантыўнае словазлучэнне. Аднак гэты тэзіс абвяргаецца многімі навукоўцамі (В. П. Даніленкам, І. П. Кажэўнікавай, А. В. Суперанскай і інш.). Згодна з данымі сучасных даследаванняў, тэрмінамі могуць быць і іншыя часціны мовы, у залежнасці ад таго, якая «форма тэрміналагічнага выражэння патрабуе сваёй дэфініцыі ў дадзенай прадметнай галіне» [3]. Такім чынам, прыметнікі, дзеясловы, прыслоўі і іншыя часціны мовы, могуць выкарыстоўвацца не толькі ў якасці тэрмінаэлементаў у састаўных тэрмінах, але і ў функцыі тэрмінаў у спецыяльнай літаратуры і прафесійнай камунікацыі.

Спрэчкі выклікае і пытанне аб месцы тэрміналогіі ў складзе мовы. З аднаго боку, частка даследчыкаў, у тым ліку Д. С. Лотэ, Л. А. Капанадзэ і інш., выводзяць тэрміналогію са складу агульналітаратурнай мовы. З другога, існуе меркаванне, што «тэрміналогія знаходзіцца ў межах агульналітаратурнай мовы, але на правах самастойнага сектара» [4].

Аktуальным застаецца пытанне вызначэння патрабаванняў, якім павінен адпавядаць тэрмін. Як паказвае практыка, толькі «ідэальны тэрмін» (гэта паняцце было ўведзена у канцы 80-х гадоў XX ст.) можа адпавядаць усім. Разгледзім пытанне больш падрабязна.

Дэфінітыўнасць — гэта абавязковая прымета тэрміна, што падкрэсліваецца нават у значэннях: «Пад тэрмінам мы разумеем слова (або словазлучэнне) спецыяльнай сферы ўжывання, якое з'яўляецца найменнем спецыяльнага паняцця і патрабуе дэфініцыі» [4].

Патрабаванне адназначнасці тэрміна ўяўляецца не настолькі бяспрэчным. Полісемія і аманімія — даволі распаўсюджаныя з'явы ў многіх тэрмінасістэмах, нават у межах аднаго тэрміналагічнага поля тэрмін можа мець некалькі лексічных значэнняў. Такім чынам, «адназначнасць тэрміна — гэта не абавязковая ўмова, а толькі тэндэнцыя, стан, да якога імкнецца кожная тэрмінасістэма». [1]

Наяўнасць сінонімаў і варыянтаў, як правіла, сведчыць пра неўнармаванасць тэрмінасістэмы. Аналіз тэрміналагічных слоўнікаў беларускай мовы паказвае існаванне дадзенай праблемы. Напрыклад,

слоўнікі фіксуюць такія блізкія па значэнні тэрміны, як *устройства, прылада, прыстасаванне, механізм, апарат* (тэхн.); *высечка, высяканне, вырубка, вырубанне* (лесатэхн.) і інш. Асноўныя прычыны з'яўлення сінонімаў, дублетаў і варыянтаў у тэрміналогіі — гэта тэрміналагізацыя агульнаўжывальнай лексікі, адначасовае выкарыстанне тэрміна нацыянальнай мовы і запазычанага, інтэрнацыяналізацыя тэрміналогіі і інш.

Адсутнасць эмацыянальнасці і экспрэсіўнасці — адно з найважнейшых патрабаванняў да тэрміна, пры гэтым некаторыя тэрміны ўтрымліваюць пэўную вобразнасць, метафарычнасць: *жоўты карлік, белы гігант* (астран.); *мяккі знак, глухі зычны* (лінгвіст.); *кропка кіпення* (фіз.).

Важным патрабаваннем, якому павінен адпавядаць “ідэальны тэрмін”, з'яўляецца кароткасць. Аднак на практыцы большую частку тэрмінаў складаюць тэрміны-словазлучэнні, многія з якіх характарызуюцца шматслоўнасцю. Гэты недахоп мае аб'ектыўную прычыну — неабходнасць дэталізацыі паняцця. Неабходна зазначыць, што канкрэтызацыя паняцця і адначасова захаванне кароткасці тэрміна — задача надзвычай складаная, аднак існуюць шляхі яе вырашэння: семантычная кандэнсацыя; выкарыстанне складаных слоў і абрэвіятур і інш. Разам з тым, патрабаванне кароткасці можа супярэчыць патрабаванню дакладнасці і сістэмнасці [4].

Тэрміналогія пэўнай навукі не проста сукупнасць тэрмінаў, а, перш за ўсё, сістэма. Сістэмнасць тэрміна — гэта яго суаднесенасць з сістэмай паняццяў пэўнай сферы. Прынцыповае значэнне тут мае адзінае афармленне тэрмінаў, выкарыстанне тыповых словаўтваральных мадэляў у межах тэрмінасістэмы, адпаведнасць тэрміна зместу паняцця і моўным нормам.

У ліку патрабаванняў, якія прад'яўляюць да тэрміна, называюць і адпаведнасць яго арфаэпічным, арфаграфічным, лексічным, словаўтваральным, граматычным нормам мовы. У апошнія дзесяцігоддзі было шмат дыскусій аб прынцыпах утварэння тэрмінаў у нацыянальных тэрміналогіях. Сучасная навука вылучае наступныя прынцыпы, звязаныя з моўным афармленнем тэрміна: прынцып выкарыстання ўласных моўных сродкаў; прынцып выкарыстання запазычаных элементаў; прынцып уліку традыцый утварэння і выкарыстання тэрмінаў; прынцып уліку заканамернасцей мовы. Відавочна, што названыя прынцыпы ў пэўнай ступені супярэчаць адзін аднаму, што выклікае неабходнасць выяўлення іх узаемасувязей і ўзаемазалежнасці. З другога боку, А. А. Рэфармацкі лічыў, што ідэальны тэрмін павінен быць інтэрнацыянальным (грэка-лацінскім), і прыхільнікі гэтага тэзісу ёсць і сёння.

6. СОВРЕМЕННЫЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ПРОЦЕСС. ПРОБЛЕМЫ ТЕКСТОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ КНИГОЗДАНИЯ

Такім чынам, абавязковымі патрабаваннямі да тэрміна можна лічыць дэфінітыўнасць, дакладнасць і сістэмнасць. Астатнія патрабаванні (адназначнасць, адсутнасць сінонімаў, кароткасць, адпаведнасць моўным нормам, адсутнасць эмацыянальнасці і экспрэсіўнасці) з'яўляюцца пажаданымі, але не абавязковымі, тым болей што яны ў пэўнай меры супярэчаць адно аднаму.

Літаратура

1. Лантюхова, Н. Н. Термин: определение понятия и его сущностные признаки / Н. Н. Лантюхова, О. В. Загоровская, Т. А. Литвинова. – Воронеж, 2013.
2. Суперанская, А. В. Общая терминология: вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М.: Либроком, 2012.
3. Шелов, С. Д. Термин. Терминологичность. Терминологические определения / С. Д. Шелов. – СПб: Филол. фак. СПбГУ, 2003.
4. Даниленко, В. П. Русская терминология: опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М.: Наука, 1997.

УДК 821.161.3 У. Караткевіч, Л. Рублеўская

Н. В. Заяц, дац., канд. філал. навук
(БДПУ, г. Мінск)

РЭЦЭПЦЫЯ МІФА ПРА АРФЕЯ І ЭЎРЫДЫКУ Ў ТВОРАХ У. КАРАТКЕВІЧА І Л. РУБЛЕЎСКОЙ

Надзвычай папулярным і шырока распаўсюджаным у еўрапейскай літаратуры з'яўляецца сюжэт пра Арфея і Эўрыдыку. Неспадзяваная смерць каханай жонкі, наведванне героем Тартара, згода ўражаных яго спевамі Аіда і Персефоны адпусціць памерлую, парушэнне забароны азірацца, канчатковая страта Эўрыдыкі... У гэтай гісторыі трагічнага кахання закладзены вялізны патэнцыял для творчых інтэрпрэтацый.

Арыгінальную мастацкую версію міфа пра Арфея і Эўрыдыку прапанаваў У. Караткевіч у апавесці “Ладзя Роспачы” (1968). Беларускі пісьменнік відавочна абапіраўся на антычную легенду, запазычыўшы некаторыя характарыстыкі галоўнага героя (Гервасій Выліваха — рагачоўскі Арфей, песня якога пад акампамент лютні можа рабіць чуды), а таксама асноўны матыў (падарожжа ў замагільны свет і вяртанне на зямлю), які адчуў сур'ёзную трансфармацыю. Па-першае, Гервасій спускаецца ў пекла не па ўласным жаданні, а па выраку Смерці; па-другое, ён не ідзе ў апраметную выратоўваць каханую, а выпадкова знаходзіць сваю Эўрыдыку-Бярозку там; па-трэцяе, герой не ўлагоджвае гаспадыню падземнага царства, не імкнецца